

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia de Securitate et Educatione Civili IV (2014)

Marek Pietrzyk

Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie

Relacje między państwem i obywatelem

„Państwa europejskie potrzebują obywateli zaangażowanych w życie społeczne i polityczne nie tylko w celu umożliwienia rozwijania podstawowych wartości demokratycznych, ale też zwiększenia spójności społecznej w obliczu coraz większej różnorodności społecznej i kulturowej”¹ – takimi słowami, wyrażającymi pragnienie tworzenia społeczeństwa aktywnego, ale również i obywatelskiego, które jest świadome własnych powinności wobec swojego państwa oraz zmieniającego się świata, ale również świadome powinności państwa demokratycznego wobec niego, rozpoczyna się kolejne wydanie Eurydis – Fundacji Rozwoju Systemu Edukacji pt. *Edukacja obywatelska w Europie*. Państwa nowoczesnej Europy potrzebują przede wszystkim postawy obywatelskości, która „postrzegana jest jako postawa wywodząca się z uczestnictwa jednostki (jednostek) w zbiorowej samoświadomości społeczeństwa obywatelskiego. Społeczeństwo obywatelskie postrzegane jest z kolei jako komponent państwa demokratycznego”². Dla postawy obywatelskiej niezbędne jest samoświadomość, czyli poczucie tego, że inni również uczestniczą we wspólnym działaniu na rzecz tworzenia wspólnot, organizacji, stowarzyszeń czy wreszcie na rzecz państwa demokratycznego.

W badaniach prowadzonych przez Centrum Badania Opinii Społecznej w 2013 roku przedstawiono ankietowanym katalog praw obywatelskich i powinności państwa w stosunku do obywatela w części zagwarantowanych w konstytucji i w części posiadających charakter postulatów politycznych, społecznych i osobistych. Badania te potwierdziły, że oczekiwania obywateli wobec państwa w stosunku do wyników badań sprzed kilkunastu lat (1996 i 1999 rok) prawie się nie zmieniły. Oczekiwania obywateli wobec państwa są nadal duże. Wyniki te potwierdzają również sądy i opinie zebrane przeze mnie przy okazji badań dotyczących bezpieczeństwa środowiska szkolnego z 2012/13 roku prowadzonych w szkołach krakowskich i szkołach gminnych województwa małopolskiego.

¹ Eurydis EACEA *Edukacja obywatelska w Europie*, Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji, s. 3, eacea.eceuropa.eu/education/Eurydyce/documents/thematic_reports/139PL_HL.pdf

² Tamże, s. 3.

Najważniejszym elementem w opinii badanych było w latach 90. i pozostaje nadal zapewnienie każdemu obywatelowi bezpieczeństwa i ochrony przed przestępczością. Aż 99% ankietowanych uważa, że jest to najważniejsza powinność państwa wobec obywateli. Gwarantuje to Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej:

Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju [...] (art. 5)

[...] gwarantuje każdemu prawo do ochrony prawnej życia prywatnego, rodzinnego, czci i dobrego imienia oraz do decydowania o swoim życiu osobistym (art. 47)³.

Kolejnym istotnym dla badanych elementem jest „zapewnienie każdemu obywatelowi bezwzględności poszanowania jego prywatnej własności”⁴. Wskaźniki procentowe: 1996 rok – 92%, 1999 rok – 97% i 2013 rok – 98% wskazują, że ochrona własności prywatnej z biegiem lat stanowi bardzo istotny warunek, który świadczy o demokratycznych podstawach państwa, ale równocześnie jest wyrazem obaw obywateli o jej zachowanie. Konstytucja RP gwarantuje zachowanie własności prywatnej: „społeczna gospodarka rynkowa oparta na wolności działalności gospodarczej, własności prywatnej oraz solidarności, dialogu i współpracy partnerów społecznych stanowi podstawę ustroju gospodarczego Rzeczypospolitej Polskiej (art. 20)”, nie jest to jednak okoliczność zmniejszająca wskazania badanych i ich niepokoje. Potwierdzają to opinie uzyskane w prowadzonych przeze mnie na przełomie 2012/2013 roku badaniach, w których respondenci wyrażają obawy w kontekście możliwości pozbawienia ich własności prywatnej w imię realizacji jakichś celów wspólnotowych i jednocześnie deklarują ograniczone chęci do ponoszenia indywidualnych kosztów budowy dobra wspólnego.

„Zapewnienie każdemu minimum zarobków, renty lub emerytury, umożliwiającej związaną końca z końcem” (odpowiednio we wskaźnikach: 1996 rok – 95%, 1999 rok – 97% i 2013 – 95%) – to postulat stanowiący echo minionej epoki – realnego socjalizmu, kiedy praca była nakazem. Zapewnianie przetrwania obywatelowi badani wskazali jako ważne zadanie, za które powinno być odpowiedzialne państwo: „zapewnienie każdemu stałej pracy, zgodnej z posiadanymi kwalifikacjami” (81% badanych) oraz „zapewnienie każdemu stałej pracy, niekoniecznie zgodnej z posiadanymi kwalifikacjami” (80% badanych). 17–18% badanych uważa, że taki obowiązek nie ciąży na państwie. Art. 65 Konstytucji RP stanowi:

1. Każdemu zapewnia się wolność wyboru i wykonywania zawodu oraz wyboru miejsca pracy. Wyjątki określa ustawa.

³ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. Dz.U. Nr 78 z 16 lipca 1997, poz. 483, s. 2.

⁴ Centrum Badania Opinii Społecznej, *Powinności państwa wobec obywatela i obywatela wobec państwa*, Warszawa, lipiec 2013, s. 2. Wszystkie następnie cytowane wyniki badań pochodzą z tej publikacji.

2. Obowiązek pracy może być nałożony tylko przez ustawę.
3. Stałe zatrudnianie dzieci do lat 16 jest zakazane. Formy i charakter dopuszczalnego zatrudniania określa ustawa.
4. Minimalną wysokość wynagrodzenia za pracę lub sposób ustalania tej wysokości określa ustawa.
5. Władze publiczne prowadzą politykę zmierzającą do pełnego, produktywnego zatrudnienia poprzez realizowanie programów zwalczania bezrobocia, w tym organizowanie i wspieranie poradnictwa i szkolenia zawodowego oraz robót publicznych i prac interwencyjnych.

Praca nie jest jednak obowiązkiem, lecz potrzebą i koniecznością. Tylko w rezultacie wykonywanej pracy mogą zostać spełnione oczekiwania badanych o „związaniu końca z końcem”. Tak uważa 5% badanych. W sytuacji niezdolności do pracy i braku możliwości wykonywania pracy, w rezultacie której obywatele mogliby zapewnić byt dla siebie i swoich rodzin, art. 67 Konstytucji RP rozwiązuje wątpliwości badanych:

1. Obywatel ma prawo do zabezpieczenia społecznego w razie niezdolności do pracy ze względu na chorobę lub inwalidztwo oraz po osiągnięciu wieku emerytalnego. Zakres i formy zabezpieczenia społecznego określa ustawa.
2. Obywatel pozostający bez pracy nie z własnej woli i nie mający innych środków utrzymania ma prawo do zabezpieczenia społecznego, którego zakres i formy określa ustawa.

Innym problemem podnoszonym przez badanych jest „zapewnienie bezpłatnej opieki lekarskiej”. Ten element za jeden z głównych obowiązków państwa wobec obywatela uznało 95% badanych w 2013 roku, równie wysoki procent badanych w 1996 roku (90%) i 1999 (94%) potwierdzało znaczenie państwowej, bezpłatnej opieki lekarskiej. Art. 68 Konstytucji RP stanowi:

1. Każdy ma prawo do ochrony zdrowia.
2. Obywatelom, niezależnie od ich sytuacji materialnej, władze publiczne zapewniają równy dostęp do świadczeń opieki zdrowotnej finansowanej ze środków publicznych. Warunki i zakres udzielania świadczeń określa ustawa.
3. Władze publiczne są obowiązane do zapewnienia szczególnej opieki zdrowotnej dzieciom, kobietom ciężarnym, osobom niepełnosprawnym i osobom w podeszłym wieku.
4. Władze publiczne są obowiązane do zwalczania chorób epidemicznych i zapobiegania negatywnym dla zdrowia skutkom degradacji środowiska.
5. Władze publiczne popierają rozwój kultury fizycznej, zwłaszcza wśród dzieci i młodzieży.

Ochrona zdrowia obywateli RP unormowana jest przepisami prawa. Rzeczywisty problem, podnoszony w opiniach w trakcie badań, stanowi dostępność tejże opieki zdrowotnej dla obywateli, zwłaszcza dostęp do specjalistów. Odpowiednio

8% badanych 1996 rok, 5% w 1999 roku i 4% w 2013 roku znało, że bezpłatna opieka lekarska nie powinna być powinnością państwa.

Kolejnym postulatem obywateli badanych przez CBOS w 2013 roku jest „zapewnienie możliwości bezpłatnej nauki na studiach wyższych”. Aż 88% badanych wskazało ten problem jako główny. W badaniu z 1999 roku 90% ankietowanych również uznało, że obowiązkiem państwa jest zapewnienie dostępu do studiów wyższych za darmo. Sprawy kształcenia obywateli reguluje art. 70 Konstytucji RP:

1. Każdy ma prawo do nauki. Nauka do 18 roku życia jest obowiązkowa. Sposób wykonywania obowiązku szkolnego określa ustawa.
2. Nauka w szkołach publicznych jest bezpłatna. Ustawa może dopuścić świadczenie niektórych usług edukacyjnych przez publiczne szkoły wyższe za odpłatnością.
3. Rodzice mają wolność wyboru dla swoich dzieci szkół innych niż publiczne. Obywatele i instytucje mają prawo zakładania szkół podstawowych, ponadpodstawowych i wyższych oraz zakładów wychowawczych. Warunki zakładania i działalności szkół niepublicznych oraz udziału władz publicznych w ich finansowaniu, a także zasady nadzoru pedagogicznego nad szkołami i zakładami wychowawczymi, określa ustawa.
4. Władze publiczne zapewniają obywatelom powszechny i równy dostęp do wykształcenia. W tym celu tworzą i wspierają systemy indywidualnej pomocy finansowej i organizacyjnej dla uczniów i studentów. Warunki udzielania pomocy określa ustawa.
5. Zapewnia się autonomię szkół wyższych na zasadach określonych w ustawie.

Co najmniej od 3 lat trwa ożywiona dyskusja w społeczeństwie polskim, dotycząca darmowego dostępu do studiów wyższych na więcej niż jednym kierunku. Sama dostępność studiów wyższych stała się bardziej powszechna i zależy jedynie od zainteresowanych nimi. Wśród badanych tylko 10% uważa, że zapewnianie bezpłatnej możliwości nauki na studiach wyższych nie powinno być obowiązkiem państwa.

88% badanych w 2013 roku przez Centrum Badania Opinii Społecznej uznało za obowiązek państwa „zapewnienie każdemu [...] możliwości publicznego głoszenia swoich poglądów politycznych”. Ten postulat z biegiem lat zyskuje coraz więcej zwolenników (1996 rok – 76%, 1999 rok – 79%), a przecież Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej gwarantuje to obywatelom.

[...] każdemu zapewnia się wolność wyrażania swoich poglądów oraz pozyskiwania i rozpowszechniania informacji (art. 54);

[...] każdemu zapewnia się wolność organizowania pokojowych zgromadzeń i uczestniczenia w nich (art. 57).

1. Każdemu zapewnia się wolność zrzeszania się.
2. Zakazane są zrzeszenia, których cel lub działalność są sprzeczne z Konstytucją lub ustawą. O odmowie rejestracji lub zakazie działania takiego zrzeszenia orzeka sąd.

3. Ustawa określa rodzaje zrzeczeń podlegających sądowej rejestracji, tryb tej rejestracji oraz formy nadzoru nad tymi zrzeczeniami (art. 58).
1. Zapewnia się wolność zrzeszania się w związkach zawodowych, organizacjach społeczno-zawodowych rolników oraz w organizacjach pracodawców.
2. Związki zawodowe oraz pracodawcy i ich organizacje mają prawo do rokowań, w szczególności w celu rozwiązywania sporów zbiorowych, oraz do zawierania układów zbiorowych pracy i innych porozumień.
3. Związkom zawodowym przysługuje prawo do organizowania strajków pracowniczych i innych form protestu w granicach określonych w ustawie. Ze względu na dobro publiczne ustawa może ograniczyć prowadzenie strajku lub zakazać go w odniesieniu do określonych kategorii pracowników lub w określonych dziedzinach.
4. Zakres wolności zrzeszania się w związkach zawodowych i organizacjach pracodawców oraz innych wolności związkowych może podlegać tylko takim ograniczeniom ustawowym, jakie są dopuszczalne przez wiążące Rzeczpospolitą Polską umowy międzynarodowe (art. 59).

Również art. 62 Konstytucji RP pozwala wypowiadać się obywatelom, dając im „prawo udziału w referendum oraz prawo wybierania Prezydenta Rzeczypospolitej, posłów, senatorów i przedstawicieli do organów samorządu terytorialnego, jeżeli najpóźniej w dniu głosowania kończą 18 lat”, a w art. 63 określono prawo obywatela do publicznego wypowiedzania się w ważnych sprawach: „ma prawo składać petycje, wnioski i skargi w interesie publicznym, własnym lub innej osoby za jej zgodą do organów władzy publicznej oraz do organizacji i instytucji społecznych w związku z wykonywanymi przez nie zadaniami zleconymi z zakresu administracji publicznej”. Jedynie 9% badanych wyraża opinię, że zapewnienie możliwości publicznego głosu swoich poglądów politycznych nie powinno być obowiązkiem państwa. Tendencja spadkowa tej opcji (1996 – 18%, 1999 – 14%) wskazuje, że obywatele czują się niepewnie i że to właśnie państwo powinno stać na straży praw obywatela w tym zakresie.

84% badanych w 2013 roku uważało za obowiązek państwa „zapewnienie każdemu obywatelowi jakiegoś mieszkania, schronienia, dachu nad głową”. Wskaźniki procentowe wykazują w tym przypadku tendencję zniżkową (1999 rok – 89%). Wśród tych natomiast, którzy uważają, że nie powinna to być odpowiedzialność państwa, obserwuje się tendencję wzrostową (1999 – 8%, 2013 rok – 13%). Art. 75 Konstytucji RP stanowi:

1. Władze publiczne prowadzą politykę sprzyjającą zaspokojeniu potrzeb mieszkaniowych obywateli, w szczególności przeciwdziałają bezdomności, wspierają rozwój budownictwa socjalnego oraz popierają działania obywateli zmierzające do uzyskania własnego mieszkania.
2. Ochronę praw lokatorów.

W tym przypadku również można zaobserwować wśród badanych tendencję do traktowania państwa polskiego jako państwa socjalnego z tendencją mniej roszczeniową.

Istotny z punktu widzenia badanych okazał się problem „zapewnienia dzieciom każdego obywatela, który tego zechce, nauki religii w szkole”. W tym przypadku można odnotować tendencję zniżkową – 85% w 1996 roku, 82% w 1999 roku i 81% w 2013 roku. Jednocześnie tendencję zwyżkową wykazuje pogląd, że nie powinno to być obowiązkiem państwa. O wolności sumienia i wyznania traktuje art. 53 Konstytucji RP:

1. Każdemu zapewnia się wolność sumienia i religii.
2. Wolność religii obejmuje wolność wyznawania lub przyjmowania religii według własnego wyboru oraz uzewnętrzniania indywidualnie lub z innymi, publicznie lub prywatnie, swojej religii przez uprawianie kultu, modlitwę, uczestniczenie w obrzędach, praktykowanie i nauczanie. Wolność religii obejmuje także posiadanie świątyń i innych miejsc kultu w zależności od potrzeb ludzi wierzących oraz prawo osób do korzystania z pomocy religijnej tam, gdzie się znajdują.
3. Rodzice mają prawo do zapewnienia dzieciom wychowania i nauczania moralnego i religijnego zgodnie ze swoimi przekonaniem.
4. Religia kościoła lub innego związku wyznaniowego o uregulowanej sytuacji prawnej może być przedmiotem nauczania w szkole, przy czym nie może być naruszona wolność sumienia i religii innych osób.
5. Wolność uzewnętrzniania religii może być ograniczona jedynie w drodze ustawy i tylko wtedy, gdy jest to konieczne do ochrony bezpieczeństwa państwa, porządku publicznego, zdrowia, moralności lub wolności i praw innych osób.
6. Nikt nie może być zmuszany do uczestniczenia ani do nieuczestniczenia w praktykach religijnych.
7. Nikt nie może być obowiązany przez organy władzy publicznej do ujawnienia swojego światopoglądu, przekonań religijnych lub wyznania.

Wreszcie ostatnim ze wskazanych problemów, za którego realizację zdaniem badanych powinno być odpowiedzialne państwo, jest „zapewnienie każdemu obywatelowi dobrobytu”. Obserwuje się tu tendencję zwyżkową – 42% w 1996 roku, 55% w 1999 roku i 53% w 2013 roku. Odwrotną tendencję można zaobserwować wśród tych, którzy uważają, że rola państwa w kreowaniu dobrobytu powinna być ograniczona (1996 rok – 53%, 1999 rok – 39%, 2013 rok – 42%).

Nie tylko państwo ma obowiązki wobec obywatela, ale również obywatel ma pewne powinności wobec państwa, które świadczą o jego postawie, czyli przede wszystkim dojrzałości obywatelskiej. Jako najważniejszą powinność obywatela wobec państwa badani uznali „ochronę dobrego imienia kraju przed obcymi”. Ta powinność została wskazana przez 95% badanych w 1999 roku i 94% w 2013 roku. Z tą powinnością kojarzony jest art. 82 Konstytucji RP: „obowiązkiem polskiego obywatela jest wierność Rzeczypospolitej Polskiej oraz troska o dobro wspólne”.

Kolejna powinność: „płacenie podatków od dochodów osobistych” wskazana została przez 76% badanych jako jedna z najważniejszych. Wskaźniki te zdecydowanie zmniejszyły się w stosunku do wyników badań z 1999 roku, kiedy to 87% badanych wskazało tę powinność jako najważniejszą. Zwiększył się równocześnie (1999 rok – 9%, 2013 rok – 20%) odsetek tych, którzy uważają, że płacenie podatków nie powinno należeć do obowiązków obywatelskich, a przecież art. 84 Konstytucji RP głosi: „każdy jest obowiązany do ponoszenia ciężarów i świadczeń publicznych, w tym podatków, określonych w ustawie”.

„Udział w wyborach najwyższych władz państwa (do Sejmu i Senatu, wyborach prezydenckich)” jako jedną z najważniejszych powinności obywatela w stosunku do państwa wskazało 76% badanych, o 11% mniej niż w 1999 roku, a przecież Konstytucja RP w art. 62 daje obywatelom takie prawo, a nie nakłada obowiązek:

Obywatel polski ma prawo udziału w referendum oraz prawo wybierania Prezydenta Rzeczypospolitej, posłów, senatorów i przedstawicieli do organów samorządu terytorialnego, jeżeli najpóźniej w dniu głosowania kończy 18 lat.

„Służba wojskowa mężczyzn, o ile wiek i zdrowie na to pozwala” jako powinność obywatela wobec państwa została wskazana przez 60% badanych w 2013 roku, podczas gdy odsetek zwolenników służby wojskowej w 1999 roku wynosił 83%. Jednocześnie aż 35% badanych w 2013 roku w stosunku do 9% w 1999 roku uznało, że nie powinien to być obowiązek obywatela. Wówczas w Polsce istniał jeszcze obowiązek odbywania zasadniczej służby wojskowej i przeszkolenia wojskowego studentów wyższych uczelni. Obowiązek ten został zniesiony w 2010 roku, kiedy to Siły Zbrojne RP stały się armią zawodową. Obowiązek obrony Ojczyzny stanowi Konstytucja RP: 1. „Obowiązkiem obywatela polskiego jest obrona Ojczyzny. 2. Zakres obowiązku służby wojskowej określa ustawa” (art. 85).

Powinność „sprawowania obowiązków publicznych np. funkcji ławnika w sądzie, o ile zajdzie taka potrzeba” wskazało w 2013 roku 63% badanych w stosunku do 73% w 1999 roku. Art. 58 Konstytucji RP stanowi:

1. Każdemu zapewnia się wolność zrzeszania się.
2. Zakazane są zrzeszenia, których cel lub działalność są sprzeczne z Konstytucją lub ustawą. O odmowie rejestracji lub zakazie działania takiego zrzeszenia orzeka sąd.
3. Ustawa określa rodzaje zrzeszeń podlegających sądowej rejestracji, tryb tej rejestracji oraz formy nadzoru nad tymi zrzeszeniami.

Art. 60 stanowi: „obywatele polscy korzystający z pełni praw publicznych mają prawo dostępu do służby publicznej na jednakowych zasadach”, tak więc sprawowanie funkcji publicznych jest ich prawem, a nie obowiązkiem.

Z opisanych przykładów pojmowania powinności i obowiązków państwa wobec obywatela oraz obowiązków obywatela wobec państwa wyciągnąć można kilka wniosków. Tylko 43% w 2013 roku w stosunku do 40% badanych w 1999 roku uważa, że państwo powinno gwarantować prawa obywatelskie wszystkim ludziom, nawet tym,

którzy tych praw nie przestrzegają i nie wypełniają swoich obowiązków wobec niego. Wśród tych samych badanych aż 51% uważa, że państwo powinno zagwarantować wszelkie prawa obywatelskie tylko tym, którzy sami prawa przestrzegają i wypełniają swoje obowiązki wobec państwa. Oznacza to pewien rodzaj handlu między obywatelem a państwem, w którym obywatel dopuszcza nieposłuszeństwo wobec państwa w sytuacji, gdy państwo (jego organy) nie spełnia swoich obowiązków wobec obywatela. Również 40% badanych w 2013 roku wobec 38% badanych w 1999 roku uważało, że obywatel powinien zawsze wypełniać swoje obowiązki wobec państwa, niezależnie od tego czy państwo dba o jego prawa i interesy. Grupa 52% badanych w 2013 roku wobec 53% badanych w 1999 roku twierdząca, że obywatel powinien wypełniać swoje obowiązki wobec państwa, kiedy dba ono o jego prawa i interesy, świadczy o ambiwalentnymi stosunku obywateli do ich obowiązków wobec państwa.

Wyniki badań z 2013 roku pozwalają stwierdzić, że społeczeństwo w Polsce jest niedojrzałe i nie osiągnęło jeszcze poziomu pozwalającego nazwać go społeczeństwem obywatelskim. Korzystanie z pełni praw obywatelskich w państwie demokratycznym jest tym najwyższym poziomem, którego wymaga się od obywatela dojrzałego⁵, ale nie mniej ważna jest sama świadomość tejże możliwości. Jej brak wynika z nieznamomości przepisów prawa (w tym praw i obowiązków) i w związku z tym możliwości, które dają obywatelowi szeroką płaszczyznę do działania.

Nieznamomość praw i obowiązków w relacjach państwo – obywatel i obywatel – państwo wskazuje na osłabienie postaw proobywatelskich. Na osłabienie tych postaw ma wpływ również poczucie niezadowolającego realizowania zobowiązań państwa wobec obywatela, zwłaszcza że zakres tych zobowiązań wskazywany jest jako bardzo szeroki. Obejmuje obszar bezpieczeństwa, praktyki religijne, bezpieczeństwo socjalne, bezpłatną edukację i służbę zdrowia. Równocześnie wachlarz zobowiązań obywatelskich wobec państwa jest bardzo okrojony. Oznacza to, że obywatele niechętnie przyjmują zobowiązania wobec państwa.

Podniesienie poziomu wiedzy na temat wzajemnych powinności i obowiązków państwa w stosunku do obywatela i obywatela w stosunku do państwa pozwoli na zwiększenie zaangażowania i udziału obywateli w kreowaniu społeczeństwa obywatelskiego. Wyższe kompetencje umożliwią pełne uczestnictwo w życiu obywatelskim. Muszą się one opierać zarówno na dogłębnej znajomości wartości społecznych oraz koncepcji i struktur politycznych, jak i zaangażowaniu na rzecz aktywnego uczestnictwa w funkcjonowaniu w demokratycznym społeczeństwie.

Bibliografia

- Centrum Badania Opinii Społecznej, red. Roguska B., *Powinności państwa wobec obywatela i obywatela wobec państwa*, lipiec 2013, Warszawa 2013
- Eurydis EACEA *Edukacja obywatelska w Europie*, Fundacja rozwoju Systemu edukacji, eacea. eceuropa.eu/education/Eurydyce/documents/thematic_reports/139PL_HI.pdf

---

⁵ A. Wiktorska-Święcka, *Od obywatela dobrego do dojrzałego*, Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe, Wrocław 2011, s. 12.

Frączak P., Rogaczewska M., Wygnański K., *Głos w dyskusji na temat wizji społeczeństwa obywatelskiego w Polsce*, Warszawa 2005, www.lgo.pl/www_dane/files/Glos_w_dyskusji.pdf

Edukacja obywatelska we współczesnej szkole, red. S. Kilian, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, Kraków 2010

Konstytucja RP, Dz. U. Nr 78 z 16 lipca 1997, poz. 483

Pietrzyk-Reeves D., *Idea społeczeństwa obywatelskiego*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2012

Wiktorska-Święcka A., *Od obywatela dobrego do dojrzałego*, Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe, Wrocław 2011

Wychowanie obywatelskie, red. Z. Melosik, K. Przyszczypkowski, Wydawnictwo EDYTOR, Toruń–Poznań 1998

Country-citizen relations

Abstract

European countries, including Poland, seeking to build civil society, develop the core values of democracy and strengthen social cohesion in the face of ever-increasing challenges of the modern world. In these circumstances, there is a need to shape attitudes – primarily citizenship, which is associated with an attitude derived from participation of a unit or units in the collective self-consciousness of the civil society. Civil society is seen in turn as a component of a democratic state. For a proper citizenship attitude a sense of self-awareness means the feeling that others are also taking part in the joint action to create communities, organizations, associations, and finally to fulfill the needs of a democratic state. It is an expression of the understanding of the role, including the obligations and rights of the citizen to the state as well as the conscious understanding of the role of the state towards the citizen. Research indicates that the civil maturity in Poland has a lot of work ahead of it.

Słowa kluczowe: wartości demokratyczne, samoświadomość, obywatel dojrzały i dobry, świadomość roli państwa wobec obywatela, świadomość roli obywatela wobec państwa

Key words: democratic values, self-consciousness, mature and good citizen, awareness of the role of the state towards the citizen, awareness of the citizen role towards the state.

Marek Pietrzyk

dr nauk o bezpieczeństwie, adiunkt, zastępca dyrektora w Instytucie Bezpieczeństwa i Edukacji Obywatelskiej Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie